

„IŠBANDYMŲ METAI“ – STRAIPSNŲ RINKINYS, SKIRTAS III SEIMUI

DOKT. ALGIS BITAUTAS

Lietuvos edukologijos universiteto Istorijos fakultetas
Lithuanian University of Educational Sciences Faculty of History
T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius
El. paštas algis.bitautas@leu.lt

Lietuvos III Seimas – 1926–1927 išbandymų metai: mokslinių straipsnių rinkinys. Sud. S. Kaubrys, A. Vyšniauskas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013. 216 p. (Lietuvos valstybingumo paveldas; t. 2).

Pastaraisiais metais lietuvišką istoriografiją praturtino parlamentarizmo istorijai skirti darbai. Iš vertingų leidinių paminėtinas nuo 2004 m. leidžiamas mokslo darbų žurnalas „Parlamento studijos“¹ ir prieš keletą metų vykdytas projektas „Didysis Lietuvos parlamentarų biografinis žodynas“ (t. 2; 3)². Recenzuojamas mokslinių straipsnių rinkinys „Lietuvos III Seimas – 1926–1927 išbandymų metai“ yra tęstinės knygų serijos „Lietuvos valstybingumo paveldas“ antrasis tomas³. Kaip ir pirmasis to-

¹ Pastaba: daugiau nei per dešimtmetį išleista 16 numerių. Visi straipsniai yra prieinami interneto svetainėje: <http://www.parlamentostudijos.lt/>.

² *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas.* Sudarytojai A. Ragauskas, M. Tamošaitis. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006. 554 p. (Didysis Lietuvos parlamentarų biografinis žodynas, t. 2); *Lietuvos Respublikos Seimų I (1922–1923), II (1923–1926), III (1926–1927), IV (1936–1940) narių biografinis žodynas.* Sudarytojai A. Ragauskas, M. Tamošaitis. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007. 848 p. (Didysis Lietuvos parlamentarų biografinis žodynas, t. 3).

³ Pasirodė knyga apie Lietuvos III Seimą (1926–1927). Prieiga per internetą: <http://lzinios.lt/lzinios/Istorija/pasirode-knyga-apie-lietuvos-iii-seima-1926-1927-/173948> [žiūrėta 2014 m. lapkričio 11 d.].

LIETUVOS III SEIMAS –

1926–1927
*išbandymų
metai*

mas, skirtas Steigiamajam Seimui⁴, ši knyga parengta bendradarbiaujant Lietuvos Respublikos Seimui ir mokslininkams. 2011 m. gruodžio 9 d. Seime, Kovo 11-osios Akto salėje, vyko tarptautinė mokslinė konferencija Lietuvos III Seimo istorijai ir to meto istorinėms aplinkybėms aptarti. Konferencijoje skaitytų pranešimų pagrindu buvo parengti akademiniai straipsniai, kurie ir publikuojami analizuojamame leidinyje.

Žinoma, verta atkreipti dėmesį, kad vos daugiau nei dešimtmetį trunkantys profesionalūs Lietuvos parlamentarizmo istorijos tyrimai dažnai labiau dėmesį sutelkia į naujausiuosius laikus. Reikia tikėtis, kad ateityje pamažu atsiras darbų, skirtų XV–XVIII a. Lietuvos proto-parlamentinei institucijai – Ponų tarybai, LDK pavietų seimeliams bei Abiejų Tautų Respublikos Seimams⁵.

Atkreiptinas dėmesys į rinkinio pratarmėje pateiktą paaiškinimą, kad „dėl įvairių priežasčių buvo sulaukta ne visų dalyvių straipsnių rankraščių, tačiau, kad ir kaip ten būtų, prie konferencijos pranešimų pagrindu parengtų straipsnių pridėjus dar porą papildomų, susidarė pakankamai medžiagos naujai knygai išleisti“ (p. 7). Lyginant minėtos konferencijos programą su straipsnių rinkiniu matyti, kad konferencijoje dalyvavo 17 pranešėjų iš Lietuvos ir užsienio valstybių – Čekijos, Estijos, Latvijos, Lenkijos ir Rusijos, o rinkinyje išspausdinta tik 10 straipsnių. Rinkinyje nerasime konferencijoje skaitytų pranešimų: Bronislovo Genzelio „Lietuva tarpukario Europos režimų kontekste“, Vytauto Radžvilo „Nepaklysti laike: kelios pastabos praeities vertinimo klausimu“, Zenono Butkaus „Baltiškasis parlamentarizmas ir išorės veiksnys pirmojo Nepriklausomybės dvidešimtmečio viduryje“⁶, Marijos Pavlovos „Lenkų-lie-

⁴ *Steigiamajam Seimui – 90: pranešimų ir straipsnių rinkinys*. Sudarytojai S. Kaubrys, A. Vyšniauskas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011. 251 p. (Lietuvos valstybingumo paveldas, t. 1).

⁵ Ragauskas, A., Truska, L. Lietuvos parlamentarų biografinio žodyno projektas: turinio koncepcija. *Parlamento studijos*. Nr. 2 (2004), p. 3–18.

⁶ Dėmesio vertas prof. dr. Zenono Butkaus pranešimo pagrindu parengtas straipsnis, atskleidžiantis didelę Kremliaus įtaką Latvijos politikai 1926–1927 metais, publikuotas 2012 m. Žr. Butkus, Z. Totalitarizmo poveikis demokratiniais procesams: vyriausybės kaita Latvijoje 1926–1927 metais ir išorės veiksnys. *Lietuvos istorijos studijos*. T. 30 (2012), p. 92–116.

tuvių konfliktas ir sienos atidarymo problema 1923–1926 m.“, Alfonso Eidinto „Antano Smetonos vaidmuo 1926–1927 m. įvykiuose“, Jono Vaičėnionio „Lietuvos kariuomenė 1926 metų įvykiuose“, Vilmos Bukaitės „Lietuvos ir Lenkijos konflikto paaštrėjimas 1927 m.: Józef Piłsudski kaip tautininkų autoritarinės santvarkos įtvirtinimo įrankis“⁷, Lubošo Šveco „Lietuvos autoritarinio režimo atgarsiai Čekoslovakijoje“⁸. Atsižvelgiant į tai, kad šie istorikai konferencijoje skaitytų pranešimų pagrindu straipsnių neparengė arba juos publikavo kituose leidiniuose (pvz., Z. Butkus, V. Bukaitė), galima daryti prielaidą, kad su jais recenzuojamas leidinys būtų dar svaresnis. Prie konferencijos pranešimų pagrindu parengtų straipsnių buvo įtraukti papildomai parašyti straipsniai. Vienas iš jų – konferencijoje nedalyvavusio Algirdo Grigaravičiaus straipsnis apie Lietuvių tautininkų sąjungos organizaciją 1924–1926 metais. Savo ruožtu konferencijoje dalyvavęs Algis Povilas Kasperavičius papildomai parengė straipsnį apie vieną iš 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo organizatorių pulkininką Vladą Skorupskį.

Skaitytojams pateiktos knygos pratarinę parašė rinkinio sudarytojai Saulius Kaubrys ir Arūnas Vyšniauskas. Istorikai aiškiai ir informatyviai pristatė knygos atsiradimo istoriją, pateikė glaustą III Seimo istoriografiją ir pabrėžė mokslinių straipsnių rinkinio svarbą. Nesinorėtų visiškai sutikti su pernelyg drąsiu sudarytojų teiginiu: „Jei trumpai – tai tokio daugelio autorių mokslinių tekstų rinkinio, išleidžiamo atskira knyga, lietuviškoje istoriografijoje dar nebuvo“ (p. 11). Pratarinėje neįvardyta, tačiau, manytina, svarbi naujausia studija, skirta III Seimui⁹. Reikėtų sutikti su sudarytojais, kad knygoje spausdinamus

⁷ Pastaba: tuomet dar Vilniaus universiteto doktorantės Vilmos Bukaitės panešimas tokiu pačiu pavadinimu publikuotas. Žr. Bukaitė, V. Lietuvos ir Lenkijos konflikto paaštrėjimas 1927 metais: Józefas Piłsudski kaip tautininkų autoritarinės santvarkos įtvirtinimo įrankis. *Lietuvos istorijos studijos*. T. 30 (2012), p. 117–128.

⁸ 2011 m. gruodžio 9 d. tarptautinės mokslinės konferencijos „Lietuvos III Seimas – 1926–1927 išbandymų metai“ programa. *Autoriaus asmeninis archyvas*.

⁹ Tamošaitis, M. III Seimas (1926–1927). *Lietuvos Respublikos Seimų I (1922–1923), II (1923–1926), III (1926–1927), IV (1936–1940) narių biografinis žodynas*. Sudarytojai A. Ragauskas, M. Tamošaitis. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2007, p. 119–184.

lietuvių ir užsienio tyrinėtojų straipsnius galima suskirstyti į tris sąlygines kategorijas: „Vidaus padėtis“, „Aidai ir interpretacijos užsienyje“, „Vadovėlinis pateikimas“ (p. 11).

Pirmasis analizuojamoje knygoje – Lietuvos edukologijos universiteto docento dr. Mindaugo Tamošaičio straipsnis, skirtas III Seimo valdančiosios koalicijos: valstiečių liaudininkų (LVLS), socialdemokratų (LSDP) ir tautinių mažumų, tarpusavio santykiams III Seimo laikotarpiu. Autorius, remdamasis gausia archyvine medžiaga, parodo, kad valdančiosios koalicijos partnerių, visų pirma valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų, pozicija nuo koalicijos sudarymo pradžios atskirais klausimais nebuvo vieninga ir jie kėlė vieni kitiems savo reikalavimus. M. Tamošaičio straipsnyje išsamiai ir aiškiai aptarta Mykolo Sleževičiaus Vyriausybės vidaus reikalų ministro Vlado Poželos ir švietimo ministro Vinco Čepinskio (abu socialdemokratai) veikla ir dešiniųjų nepasitenkinimas jų vykdytomis reformomis. Akcentuojama, kad prie LVLS ir LSDP koalicijos prisijungę tautinių mažumų atstovai stabilumo koalicijai nesuteikė. Reikėtų sutikti su autoriaus atlikto tyrimo išvadamis, jog nepaisant to, kad valstiečiai liaudininkai iš visų koalicijos partnerių turėjo daugiausiai vietų III Seime, jų atstovas Kazys Grinius buvo išrinktas šalies Prezidentu, Jonas Staugaitis – Seimo Pirmininku, o Vyriausybei vadovavo M. Sleževičius, vis dėlto valstiečiai liaudininkai 1926 m. antroje pusėje buvo virtę savo koalicijos partnerių socialdemokratų, kurie turėjo didžiausią realią valdžią Lietuvoje, politinių ambicijų įkaitais (p. 29). Straipsnis aktualus dar ir tuo, kad parodo, jog dalis kaltės dėl gruodžio 17 d. perversmo tenka ne tik jį įvykdžiusiems kariškiams su tautininkais ir krikščionimis demokratams, bet ir valstiečiams liaudininkams bei socialdemokratams. Pirmiausia dėl jų koalicijos vykdytų reformų skubotumo ir padarytų klaidų.

Vilniaus universiteto docentas dr. Algis Povilas Kasperavičius straipsnyje įvertina advokato, veiklaus visuomenininko, valstiečių liaudininkų veikėjo Zigmo Toliušio veiklą III Seime. Istorikas, daugiausia remdamasis III Seimo stenogramomis, atliko kvalifikuotą tyrimą, ku-

ris parodė, kad Z. Toliušis, III Seime būdamas valstiečių liaudininkų frakcijos pirmininku, argumentuotai pristatydavo įvairius įstatymų projektus, buvo aktyvus diskusijų dalyvis. Nors išvadose autorius teigia, kad Z. Toliušis, kaip ir kiti kairiųjų partijų lyderiai, neįžvelgė perversmo pavojaus, nebandė keisti M. Sleževičiaus Vyriausybės politikos, pačiame straipsnyje apie tai neužsiminta. Taip pat straipsnyje vietomis nukrypstama nuo temos, daug vietos skiriama Augustino Voldemaro kalbai Seime, išsamiai aptarti po perversmo vidaus reikalų ministro postą užėmusio Igno Musteikio asmenybės bruožai.

Kitame A. P. Kasperavičiaus straipsnyje daug dėmesio skiriama vienam iš gruodžio 17 d. perversmo dalyvių pulkininkui V. Skorupskui ir jo vaidmeniui valstybės perversme. Remdamasis 1930 m. Prancūzijoje pulkininko išleista knyga¹⁰, kurioje daug dėmesio (net 56 puslapiai) skiriama valstybės perversmui, istorikas kritiškai vertina karininko asmenybę. V. Skorupskis knygoje trumpai pamini, kaip perversmininkai atidavė valdžią A. Smetonai, primindamas, kam A. Smetona turėtų būti dėkingas už valdžią. Reikia pritarti straipsnio autoriui, kad prancūziškai išleista knyga prisidėjo prie trumpos V. Skorupskio diplomato karjeros. Pasak A. P. Kasperavičiaus, su pulkininku V. Skorupskiu, kaip ir kitais dviem gruodžio 17-osios perversmo „triumvirato“ kariškiais Kazimieru Ladyga ir Povilu Plechavičiumi, autoritarinio režimo metais valdžia greitai susidorėjo. Paleisti į atsargą ir negalėdami eiti civilinių pareigų administracijoje, jie apsigyveno savo ūkiuose ar dvareliuose ir gaudavo karinę pensiją (p. 82). Atkreiptinas dėmesys, kad kruopščiai parengtame straipsnyje nėra išvadų.

Straipsnyje apie Lietuvos tautininkų sąjungos (LTS) partinę organizaciją 1924–1926 metais A. Grigaravičius, remdamasis gausia medžiaga iš Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA) esančio LTS fondo [straipsnio autoriaus neįvardytas fondo nr. 554 – A. B. *pastaba*], kiek leidžia duomenys, detalai išanalizuoja LTS skyrių steigimąsi ir

¹⁰ Skorupskis, C. *La résurrection d'un peuple, 1918–1927: souvenirs d'un témion des événements militaires en Lithuanie*. Paris: Charles-Lavauzelle & C-ie, 1930. 149 p.

plėtrą. Nors kol kas išsamiausia studija¹¹ apie LTS yra paskelbęs vokiečių istorikas Michaelis H. Kohrsas, reikia sutikti su A. Grigaravičiaus teiginiu, kad vokiškai išleistoje knygoje (nors ir panaudota nemažai LCVA šaltinių) smulkiai nenagrinėta LTS organizacijos vienetų skyrių medžiaga. Šių eilučių autorius LCVA yra peržvelgęs daug apskričių bei skyrių bylų ir M. Kohrso parašą dažniausiai aptiko bendrose centro valdybos bylose¹². A. Grigaravičiaus atlikta skyrių analizė parodo, kaip lėtai 1924–1926 metais skleidėsi tautininkų organizacinis tinklas, o esminis lūžis įvyko po valstybės perversmo: 1925 m. pabaigoje LTS Lietuvoje turėjo 19 skyrių, 1927 m. sausio 1 d. – 38, o 1928 m. birželio 30 d. – 115 skyrių (*sic!*). Nepaisant straipsnio privalumų, norėtųsi išsakyti kelias pastabas. Visų pirma, nors autorius užsimena apie tautininkų požiūrį į spaudos svarbą, nepamini istoriografijoje jau įsitvirtinusios 1995 metais Z. Butkaus iškeltos versijos, kad LTS lyderiai A. Smetona, Augustinas Voldemaras ir Vincas Krėvė-Mickevičius savo spaudai leisti gaudavo finansinę paramą iš Maskvos¹³. Beje, kaip ir kitame A. P. Kasperavičiaus straipsnyje, nėra išvadų.

Klaipėdos universiteto istorikas Vygantas Vareikis straipsnyje aptaria kelis Klaipėdos krašto 1923–1929 metų istorijos epizodus. Straipsnyje supažindinama su platesniu kontekstu, pateikiama vertingos medžiagos apie Klaipėdos krašto specifiką. Autorius daro išvadą, kad nors po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo rinkimus į Seimą ir savivaldybes pradėjo kontroliuoti autoritarinė A. Smetonos valdžia, Klaipėdos krašte išliko demokratinio veikimo formos, ir tai sietina su Klaipėdos krašto autonominiu statusu. Rinkimuose į Klaipėdos krašto seimelį lie-

¹¹ Kohrs, M. *Die Litauische Nationale Union Porträt einer (Staats-)Partei*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2012. 374 p.

¹² Bitautas, A. *Lietuvių tautininkų sąjungos Šiaulių apskrities skyrius: sudėtis ir veikla 1924–1940 m.*: magistro darbas. Vad. prof. habil. dr. Liudas Truska, op. doc. dr. R. Juzefovičius, op. dr. A. Svarauskas. Vilnius, 2012. *LEU Lietuvos istorijos katedros metodinis kabinetas*. Saug. vien. Nr. 1109.

¹³ Butkus, Z. Jei opozicija gauna paramą iš svetur... *Kultūros barai*. 1995, Nr. 8/9, p. 80–84.

tuvių partijoms, nors ir finansiškai remiamoms Lietuvos, patekti sekėsi sunkiai. Lietuvos valdžia nesugebėjo kultūriškai ir politiškai prieštintis Vokietijos įtakai, o santykių pablogėjimas pirmiausia neigiamai atsiliepė Klaipėdos krašto ekonomikai.

Straipsnių rinkinį papildo užsienio mokslininkų darbai, kuriuose pristatoma atskirose užsienio valstybėse skelbta informacija apie III Seimo veiklą ir su juo susijusius svarbiausius įvykius, pirmiausia – reakcija į gruodžio 17 d. valstybės perversmą. Torunės Mikalojaus Koperniko universiteto prof. habil. dr. Waldemaro Rezmerio didelės apimties, net 22 puslapių, straipsnyje detalai aprašomi Lenkijos karinės žvalgybos duomenys apie politinę ir karinę situaciją Lietuvoje 1926 metais. Atkreiptinas dėmesys, kad straipsnis, gausiai paremtas neskelbtais archyviniais šaltiniais, neturi įvado ir išvadų. Kadangi nėra šių straipsniui įprastų struktūrinių dalių, skaitytojui sudėtingiau suprasti, ką autorius analizuoja, kokį tikslą buvo išsikėlęs ir kokias išvadas padarė atlikęs tyrimą. Svarbi informacija pateikta straipsnio dėstomojoje dalyje. W. Rezmeris teigia, kad 1926 m. antroje pusėje lenkų žvalgybos dėmesio centre buvo kariuomenės reorganizacija, vykdyta M. Sleževičiaus Vyriausybės. Dėl to buvo skrupulingai analizuojami visi premjero ir krašto apsaugos ministro pasisakymai apie kariuomenę (p. 98). Didelį susidomėjimą taip pat kėlė naujasis Vyriausiojo štabo vadovas Kazys Škirpa. Svarbu pabrėžti, kad nors pirmieji signalai apie perversmo galimybę Lenkijos karinę žvalgybą pasiekė dar 1926 m. gruodžio mėn. pradžioje, tai yra prieš dvi savaites, perversmas Lenkijos politinei karinei vadovybei buvo netikėtas. Lenkų istoriko teigimu, informacija apie perversmo eigą dėl menkų žvalgybos pajėgų ir kitų priežasčių Lenkijos politinę vadovybę pasiekdavo pavėluotai.

Latvijos istorikas Ērikas Jēkabsonas pateikia Latvijos požiūrį į 1926 m. gruodžio 17-osios valstybės perversmą Lietuvoje. Istorikas, pateikęs gana plačią Lietuvos ir Latvijos diplomatiinių santykių analizę, daro išvadą, kad nors buvo bandymų kurti abiejų šalių politinę, ūkinę ir karinę sąjungą, prie kurios vėliau prisidėtų ir Estija, to padaryti ne-

pavyko. Pasak latvių istoriko, „Lietuva, kitaip nei kitos Baltijos šalys, formavo kitokią užsienio politiką Vokietijos, Sovietų Sąjungos ir, žinoma, Lenkijos atžvilgiu“ (p. 124).

Vytauto Didžiojo universiteto skandinavistas Saulius Pivoras straipsnyje gvildena valstybės perversmo ir jo padarinių Lietuvoje interpretacijas Švedijos diplomatų aplinkoje 1926–1936 metais. Akcentuotina, kad kruopščiai parengtas straipsnis turi visas mokslinių straipsnių struktūrinės dalis: pastraipos apimties įvadą, dėstomąsias dalis, suskirstytas į poskyrius, ir išvadas. Remdamasis švedų diplomatų pranešimais S. Pivoras pateikia daug įvairios medžiagos, susijusios su perversmu. Labai aktyviai švedai stebėjo perversme dalyvavusius ryškiausias karininkijos figūras, ypač krašto apsaugos ministro poste buvusius asmenis, rinko apie juos informaciją (p. 133). Pasak švedų diplomato Ulfo Torsteno Undeno, perversmo priešakyje buvo vienas iš svarbiausių perversmo dalyvių ir organizatorių – buvęs Antano Tumėno ir Vytauto Petrulio vyriausybių krašto apsaugos ministras ir Šaulių sąjungos vadovas Teodoras Daukantas, kuris rėmė majorą Povilą Plechavičių. Taip pat švedų informatoriai įdėmiai analizavo informaciją apie bandymus įvykdyti naujus perversmus ar netgi potencialius kandidatus, galinčius tą daryti. Pažymėtina, kad Švedijos valdžiai A. Smetonos iškilimas ir A. Voldemaro nušalinimas buvo gana netikėtas.

Talino universiteto Istorijos instituto mokslininkas Magnusas Ilmjārvas analizuoja Sovietų Sąjungos įtaką 1934 m. kovo 12 d. valstybės perversmui Estijoje. Nors straipsnis nėra tiesiogiai susijęs su politiniais Lietuvos III Seimo aspektais, jis reikšmingas žvelgiant platesniu aspektu. Šis straipsnis svarbus siekiant suprasti sudėtingus politinius procesus. Tarpukariu Kremlius Baltijos valstybėse rezgė įvairias intrigas, ruošdamas dirvą sovietizacijai¹⁴. M. Ilmjārvas atskleidžia, kad 1933–1934 metais Sovietų Sąjunga darė didelę įtaką Estijos vidaus

¹⁴ Butkus, Z. SSRS intrigos Baltijos šalyse (1926–1940). *Darbai ir dienos*. 1998, Nr. 7, p. 140–161; Butkus, Z. Valstybiniai perversmai Baltijos šalyse (1926 ir 1934 m.): panašumai ir skirtumai. *Lietuvos istorijos studijos*. T. 18 (2006), p. 73–77.

politikai, remdama valstybės vadovą Konstantiną Pätsą, kad jis išsilai-
kytų valdžioje. Istorikas nustatė, kad K. Pätsas žinojo turįs palaikymą
iš Kremliaus, ir tai jį galėjo padrąsinti ryžtingiems veiksams šalies
viduje.

Atsižvelgiant į tai, kad 1926 m. politinės situacijos raidą ir gruodžio 17 d. valstybės perversmo temą ar potemę rasime visuose vadovėliuose, sveikintinas pasirinkimas išanalizuoti, kaip juose šie įvykiai vertinami. Leidinyje publikuojami du istorijos didaktikai priskirtini straipsniai. Mikalojaus Koperniko universiteto doc. dr. Małgorzata Strezelecka analizuoja Józefo Piłsudskio asmenybės ir jo 1926 m. įvykdyto valstybės perversmo Lenkijoje vaizdavimą lenkiškuose istorijos vadovėliuose. Istorikė nustatė, kad, nepaisant komunistų bandymų, Lenkijos Liaudies Respublikos laikotarpiu J. Piłsudskio nepavyko išstumti iš istorijos vadovėlių. M. Strezelecka atkreipia dėmesį, kad maršalo įvaizdis XX a. antroje pusėje evoliucionavo nuo pasmerkimo iki nekritiškos glorifikacijos. Svarbi mokslininkės daroma išvada, kad istorijos didaktų postulatą, reikalaujantis kontroversiškus įvykius pateikti dvigubų vaizdavimų (aprašymų) būdu, pristatomų greta viename leidinyje, – liko neįgyvendintas (p. 170). Kitaip sakant, neišplėtotas šiuo metu Europos šalyse didaktų rekomenduojamas daugiaperspektyvinis požiūris¹⁵, pagal kurį mokiniai, dirbdami su šaltiniais, atspindinčiais skirtingus požiūrius, turi suprasti, kad mąstymas apie praeitį visada lemia skirtingus aiškinimus. Autorė pažymi, kad vadovėliai dažniausiai pateikia vienpusišką įvykių vertinimą, o reikėtų vienoje vietoje pristatyti du ar keletą skirtingų vertinimų ir leisti moksleiviams, prižiūrimiems mokytojo, padaryti savarankiškas išvadas (p. 170).

Antrasis „vadovėliniam pateikimui“ skirtas straipsnis – vieno iš šio rinkinio sudarytojų Vilniaus universiteto docento dr. A. Vyšniausko. Istorikas nagrinėja 1926 m. įvykių vaizdavimą vadovėliuose, daugiausia dėmesio skirdamas sovietmečio vadovėliams (iki 1990 m.). Nors

¹⁵ Bergmann, K. *Multiperspektivität: Geschichte selber denken*. Verlag: Wochenschau-Verlag, 2008. 296 p.

pasirinkta tema aktuali ir akademinės visuomenės dėmesio kol kas nebuvo sulaukusi, manytina, kad žymiai aktualesnis būtų šio klausimo nagrinėjimas šiuolaikiniuose vadovėliuose, kuriuose į jį žvelgiama skirtingai¹⁶. Šią problemą pažymi ir straipsnio autorius. Žinoma, toks pasirinkimas autorių „apsaugo“ nuo dabartinių vadovėlių rengėjų priešiškos reakcijos. Vis dėlto reikia konstatuoti, kad A. Vyšniausko atlikta kruopšti analizė parodė, jog 1926 m. politinių įvykių pateikimas sovietmečio vadovėliuose buvo ideologizuotas. Kartu vadovėliuose buvo išryškinama komunistų vadovaujama revoliucinė kova su fašizmu. Tai turėjo formuoti jaunimo politinę sąmonę – parodyti ankstesnės santvarkos neteisėtumą, išryškinant jį keturių sušaudytų komunistų, vadinamųjų komunarų, krauju.

Apibendrinant galima teigti, kad mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas III Seimui, pasižymi plačiu įvairiais aspektais nagrinėjamų klausimų spektru: politinių partijų istorija, kai kurių svarbių asmenybių vaidmeniu, Klaipėdos krašto specifika, atskirų užsienio valstybių reakcija į gruodžio 17 d. valstybės perversmą ir šio laikotarpio temų traktavimu istorijos vadovėliuose. Šis leidinys prisidės prie gilesnio III Seimo pažinimo ir apskritai parlamentarizmo tradicijų puoselėjimo.

¹⁶ Bitautas, A. Kontroversiškos temos naujausių laikų istorijos vadovėliuose: lietuviškų istorijos vadovėlių analizė (1990–2014). *Istorija*. T. 95(3) (2014), p. 40-58.